

**До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 2023-35
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
(61024, м. Харків, вул. Пушкінська 77)**

РЕЦЕНЗІЯ

На дисертацію Турченка Ігоря Вікторовича, підготовлену на тему «Договір підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги за цивільним законодавством України» та подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю «Право» (Харків, 2023)

1. Актуальність теми дисертаційної роботи. Дослідження питань, пов'язаних з правовим регулюванням відносин будівництва, капітального ремонту та реконструкції автомобільних доріг, механізмів укладання відповідних договорів та їх реалізації мають не тільки велике науково-теоретичне, а і прикладне значення. Розвиток дорожньої мережі у будь-якій країні світу, з одного боку, є наслідком розвитку її економіки, а з іншого — одним із ключових факторів, що сприяє цьому розвитку. Будівництво дорожньої галузі та сприяючі цьому інвестиційні процеси сьогодні можна визначити, як перевірену світовим досвідом рушійну силу економічного розвитку держави. Будівництво нових доріг та покращення якості діючої мережі сприяє появі нових транспортних маршрутів, кращому розміщенню продуктивних сил, більш ефективному використанню ресурсів країни у цілому. На сьогоднішній день у відповідній інфраструктурі України є багато проблем, у тому числі, безумовно, пов'язаних з російською військовою агресією та тими катастрофічними руйнівними наслідками, які вона спричинила, що становлять собою перешкоди у підвищенні конкурентоспроможності країни на зовнішньому ринку. Одним із шляхів подолання таких кризових явищ є розвиток вітчизняного законодавства, що

ґрунтується на комплексних наукових дослідженнях питань, пов'язаних з будівництвом автомобільних доріг, їх ремонтом та реконструкцією, аналізі механізмів існуючих договірних конструкцій, на підставі яких виникають дані правовідносини, вироблення комфортних та прозорих умов для вітчизняних та іноземних підрядників, інвесторів концесійних доріг, тощо.

Варто відмітити, що сьогодні дорожнє будівництво та ремонт регулюється великою кількістю нормативно-правових актів, багато з яких вже давно втратили свою актуальність та не відповідають сучасним суспільним відносинам, що виникають в цій сфері. Актуальність обраної тематики також підтверджується напрямками політико-економічного розвитку, що обрала для себе Україна, її прагненням до інтеграції у Європейське співтовариство, що ставить перед державою складні завдання поступового приведення чинного законодавства у відповідність до загальноєвропейських вимог, цінностей, принципів та стандартів, особливо, що стосується норм будівництва.

Аналіз доктрини цивільного права дає змогу стверджувати про відсутність у цивілістичній науці єдності позицій щодо сутності договору підряду на будівництво автомобільних доріг, як комплексної договірної конструкції, що ґрунтується на нормах приватного та публічного права. До проведення Ігорем Вікторовичем дисертаційного дослідження, сучасна юридична література не давала відповіді на питання комплексного дослідження теоретичних та практичних аспектів даних правовідносин, особливо із врахуванням європейських підходів до визначення стандартів у цій галузі будівництва. Не підіймалися питання правової природи, динаміки та змістовно-елементної специфіки договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги за цивільним законодавством України.

Ураховуючи зазначене, праця Турченка Ігоря Вікторовича, безумовно, має високий рівень актуальності, є нагальною і спрямована на теоретичне

вирішення важливих питань як доктрини цивільного права, так і практики правозастосування та правотворчості.

2. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій.

Дисертантом проведено всебічне, комплексне і ґрунтовне наукове дослідження договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги за цивільним законодавством України, розглянуто основні проблеми і специфіку правового регулювання відносин у вказаній сфері, визначено місце договору у системі цивільно-правових договорів, проведено правовий аналіз порядку укладення, статусних особливостей його суб'єктного складу та комплексу належних їм суб'єктивних цивільних прав та обов'язків, істотних та інших умов, підстав припинення та правових наслідків порушення сторонами умов розглянутого договірною зобов'язання, тощо.

Структура роботи є гармонійною, відображає основну спрямованість теоретичного аналізу й забезпечує поступовість наукового дослідження. Структурні елементи дисертації перебувають у логічному зв'язку між собою в рамках єдиного вектору розвитку наукової думки.

Робота виконана на високому якісному рівні, дисертантом охоплено значний комплекс важливих питань у межах предмету дослідження, здійснюється звернення до практичних аспектів відповідної тематики, формуються науково-обґрунтовані й виважені наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації щодо вирішення теоретичних та практичних проблем, а також вдосконалення положень актів чинного цивільного законодавства України й підвищення ефективності процесів правореалізації й правозастосування.

Наукові висновки, сформовані автором, ґрунтуються не лише на класичних напрацюваннях цивілістики, але й на положеннях, відображених у працях представників інших галузей права, як вітчизняних, так і зарубіжних.

Комплексність дослідження забезпечується, зокрема, і достатньо широким використанням у дисертаційній роботі відповідних праць.

Обґрунтоване та послідовне застосування загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання визначило достовірність та логічність сформульованих за результатами дослідження положень та висновків.

При цьому автору вдалося дослідити особливості досліджуваного договору як у статистиці його правової характеристики, так і в динаміці його укладення та виконання. Вказане є результатом осмисленого дослідження численних наукових джерел і визначає його оригінальність, а саме – наявність власного авторського бачення правової природи підрядних договірних відносин у сфері будівництва автомобільних доріг за цивільним законодавством України, а також динамічних і структурних особливостей таких договірних зобов'язань.

3. Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій. Одержані автором результати дослідження характеризуються високим рівнем наукової новизни та є достовірними. При цьому багато сформульованих положень мають абсолютно новий характер. Сюди можна віднести, зокрема, висновки Ігоря Вікторовича стосовно необхідності розглядати договірні підрядні правовідносини у сфері будівництва автомобільної дороги як організаційно-складні та комплексні, адже їх укладення та виконання супроводжується цілою низкою нормативно передбачених організаційно-правових процедур.

Важливими є висновки щодо співвідношення правових засобів трьох регулятивних рівнів: нормативно-правового регулювання, індивідуального регулювання та саморегулювання договірних відносин у сфері вітчизняного дорожнього будівництва.

Сильною стороною роботи є визначення специфіки договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги, яка полягає у особливому порядку його укладення.

Заслуговує на увагу висновок дисертанта стосовно того, що договір підряду (ремонт, реконструкцію) автомобільних доріг має цивільно-правову природу.

Слушними є пропозиції щодо визначення правового статусу, значення та ролі інженер-консультанта у досліджуваних правовідносинах відповідно до чинного законодавства України. Визначено, що інженер-консультант виступає самостійним учасником цивільно-правових відносин у сфері будівництва автомобільних доріг та визначається з одного боку як суб'єкт господарювання, що має у своєму складі акредитованих фахівців, а з іншого, інженером-консультантом може бути фахівець у сфері будівництва. Враховуючи міжнародний досвід у сфері будівництва автомобільних доріг, автор робить висновок, що залучення інженера-консультанта повинно мати обов'язковий характер на етапах закупівель, виконання робіт та гарантійного обслуговування автомобільної дороги.

Не можна не відмітити звернення дисертанта до судової практики, що з одного боку підкреслює практичну орієнтацію і цінність праці, а з іншого демонструє ті проблеми, що виникають в правовій реальності у межах підрядних відносин на будівництво автомобільних доріг.

У цілому робота пронизана важливими теоретичними і практичними положеннями, висновками і рекомендаціями різного рівня наукової новизни.

4. Наукова і практична цінність одержаних результатів полягає в можливості використання висновків та пропозицій, сформованих у дисертації, в правотворчій діяльності – для удосконалення юридичного механізму регулювання підрядних відносин у сфері будівництва (капітального ремонту, реконструкції) автомобільної дороги; у науково-

дослідній сфері – для подальшого поглиблення наукових розробок, присвячених договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги; у правозастосовчій діяльності шляхом їх застосування судами при розгляді відповідних категорій справ, адвокатами, нотаріусами та іншими суб'єктами під час здійснення професійної діяльності і суб'єктами правореалізації; у навчальному процесі під час викладення дисципліни «Цивільне право», при підготовці відповідних методичних та навчальних посібників, а також підручників для студентів вищих навчальних закладів юридичної освіти.

5. Повнота викладення положень дисертації в опублікованих працях. За результатами дослідження автором опубліковано 3 наукових праці – статті у наукових фахових виданнях України та тези трьох доповідей на науково-практичних конференціях. Таким чином, результати дослідження пройшли належну апробацію згідно з вимогами чинних нормативно-правових актів.

6. Дискусійні положення та зауваження. Не применшуючи теоретичну і практичну цінність одержаних Ігорем Вікторовичем результатів дослідження, а також глибину і комплексність проведеного аналізу, слід відмітити існування у роботі дискусійних моментів.

1. Дисертант обґрунтовує висновки стосовно цивільно-правової природи договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги, визначаючи всі характерні ознаки такої договірної цивілістичної конструкції. При цьому, також в роботі зазначається, що договірні підрядні правовідносини у сфері будівництва автомобільної дороги характеризуються як організаційно-складні та комплексні, оскільки їх укладання та виконання супроводжується сукупністю

організаційно-правових заходів, у тому числі і таких, що носять відверто публічно-правовий характер.

У сучасній цивілістичній доктрині виділяють декілька підходів до визначення правової природи договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію), де замовником виступає держава, орган місцевого самоврядування або приватний інвестор. За одним із них він носить адміністративний (публічно-правовий) характер. За іншим відповідний вид будівельного підряду – це договір, який об'єднує приватноправові та публічно-правові інтереси сторін. Третій підхід визначає будівельний підряд саме як цивільно-правовий договір. В межах четвертого підходу певні види будівельного підряду, у тому числі і будівництво концесійних доріг, розглядаються як міжнародно-правовий договір.

Існує думка про те, що регулювання відносин за договором будівельного підряду має здійснюватися переважно нормами цивільного права. На користь такого висновку можна навести такі міркування. По-перше, характер цих відносин є майновим, тобто еквівалентно-оплатним. По-друге, вітчизняному праву невідомий такий інститут, як інститут адміністративного договору. Зрештою, саме норми цивільного права забезпечують гарантованість суб'єктивних цивільних прав та обов'язків сторін відповідного договору. Водночас, не тільки ці обставини визначають правову природу договору підряду на будівництво автомобільної дороги, адже є такі ознаки даного правочину, які вказують на наявність у ньому і публічно-правових засад, на що неодноразово вказує і сам дисертант.

Таким чином, потребує додаткової аргументації висловлений у роботі висновок стосовно правової природи досліджуваної договірної конструкції точки зору її розгляду як різновиду цивільно-правових договорів.

2. Також потребує доведення теза автора стосовно того, що досліджуваний договір за своєю правовою природою є ризиковим, адже підрядник несе ризик не отримати оплату в результаті випадкової загибелі

предмету договору підряду на виконання дорожньо-будівельних робіт. Дійсно, аналізуючи нормативні приписи актів чинного вітчизняного законодавства можна стверджувати, що у даних договірних відносинах є відповідні ризикові моменти, але в розрахунки сторін входять лише відомі, чітко визначені дії і події, а сам ризик не входить до юридичного змісту договору. Ризикові договори зазвичай ґрунтуються на такому ризику, який попередньо не врахований і не закріплений в змісті договору, а його кінцевий результат залежить від події повністю невідомої або випадкової, або тільки вірогідної. Інакше кажучи, при укладанні більшості ризикових (алеаторних) договорів сторонам заздалегідь невідомо, яка з них в кінцевому підсумку отримає більшу вигоду. Тобто, алеаторними переважно визнаються договори, які, будучи оплатними, конструюються так, що обсяг зустрічного задоволення, який належить отримати від однієї сторони, залишається невідомим, поки не настане обставина, покликана його остаточно визначити.

Враховуючи зазначене, виникає запитання у чому полягає і чим обумовлюється ризиковість досліджуваного договору.

3. У роботі слушно здійснюється правовий аналіз категорії «автомобільна дорога», як об'єкта цивільних прав. Визначається, що автомобільна дорога – це невід'ємна частина загальнонаціональної транспортної інфраструктури, призначена для забезпечення всесезонного та всепогодного руху транспортних засобів, що відповідає проектним, технічним та нормативним вимогам до вітчизняних автомобільних доріг, визначеним положеннями Закону України «Про автомобільні дороги». Враховуючи загальні доктринальні цивілістичні підходи до класифікації об'єктів цивільних прав, автор визначає автомобільну дорогу як окрему індивідуально-визначену, неподільну, нерухому, неспоживну, складну і необоротоздатну річ.

У зв'язку з цим потребує конкретизації висловлена дисертантом позиція щодо вказаних характеристик автомобільної дороги як різновиду речей та об'єкта досліджуваних правовідносин.

4. У роботі стверджується, що сторони своїми діями можуть завдати шкоди діловій репутації один одного. Наприклад, мова може йти про неналежну якість дорожнього покриття у випадках неякісного виконання будівельно-ремонтних робіт підрядником і спричинення цим шкоди третім особам через неможливість експлуатації автомобільної дороги, настання дорожньо-транспортної пригоди, травмування третіх осіб тощо. Таким чином, підрядник може завдати шкоди такому особистому немайновому благу замовника як ділова репутація, адже останній зазвичай є балансоутримувачем і відповідальним за належний експлуатаційний стан автомобільної дороги.

Водночас, слід зауважити, що під немайною шкодою, заподіяною юридичній особі, слід розуміти втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з пониженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи підрив довіри до її діяльності. Під діловою репутацією юридичної особи розуміється оцінка їх підприємницької, громадської, професійної чи іншої діяльності, яку здійснює така особа як учасник суспільних відносин. Ділова репутація має свою вартість (гудвіл) та є однією з складових ринкової вартості юридичної особи. Тобто, говорячи про підстави відшкодування моральної шкоди юридичній особі мова йде про захист її репутації у господарській, комерційній сфері, що не є основними напрямками діяльності відповідного органу державної влади на балансі якого знаходиться та чи інша автомобільна дорога. Найчастіше відшкодування моральної шкоди призначається постраждалим фізичним чи юридичним особам.

Поряд із цим, практика Верховного Суду (у справі № 761/26293/16-ц) стоїть на позиції можливості стягнення моральної шкоди у разі порушення зобов'язання тільки у випадках, що прямо передбачені законом, а також якщо умови про відшкодування передбачені укладеним договором. До того ж, вбачається досить складним доведення двох моментів для можливості застосування до підрядника такої форми цивільно-правової відповідальності. По-перше – самої моральної шкоди, що поніс орган державної влади чи місцевого самоврядування, на балансі якого знаходиться автомобільна дорога, доведення її розміру та визначення критеріїв оцінювання. По-друге – причинно-наслідкового зв'язку між, наприклад, дорожньо-транспортною подією, що сталася внаслідок неналежної якості дорожнього покриття та моральною шкодою, завданою у зв'язку з цим органу влади.

У зв'язку з цим потребують уточнення сформульовані у роботі положення стосовно можливості відшкодування підрядником моральної шкоди на користь наділеного відповідними повноваженнями органу державної виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування, на балансі якого знаходиться відповідна автомобільна дорога.

5. У роботі аналізується поточний стан юридичних інструментів цивільно-правової відповідальності за порушення сторонами суб'єктивних цивільних прав та законних інтересів сторін договору підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги. Визначається, що перспективні напрями подальшого підвищення превентивно-виховної та стимулюючої ролі цивільно-правової відповідальності у досліджуваній сфері полягають в узагальненні та вибіркового нормативному закріпленні найбільш ефективних санкцій. Зокрема, пропонується доповнити Примірний договір підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги введенням системних штрафних санкцій за найбільш критичні правопорушення з одночасним збільшенням темпоральних

нормативів виявлення явних чи прихованих недоліків та дефектів автомобільних доріг.

У зв'язку з висловленою пропозицією дисертанта потребує уточнення питання стосовно того, які саме санкції у межах цивільно-правової відповідальності будуть найбільш ефективними стосовно конкретних правопорушень у досліджуваних договірних відносинах.

Водночас наведені зауваження і побажання не применшують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження. Проведена дисертантом робота засвідчує її фахову зрілість, уміння ставити і професійно вирішувати актуальні дослідницькі завдання. Рецензована дисертація є самостійним завершеним комплексним і актуальним дослідженням.

У зв'язку з цим наукова праця Турченка Ігоря Вікторовича «Договір підряду на будівництво (капітальний ремонт, реконструкцію) автомобільної дороги за цивільним законодавством України» за змістом відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам п. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а також вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2022 року № 40, а її авторка заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правової політики
права інтелектуальної власності та інновацій
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Є. О. Тупицька

Підпис *Тупицької Є.О.*
Засвідчую
Нач.ВК *[Signature]*
14.07.2024 р.